ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΜΩΡΑΛΙΔΗ

ΣΚΟΤΕΙΝΑ ΣΥΝΘΕΤΑ

ΜΕΤΑ ΤΟΥ **ἀμφί** ΩΣ ΠΡΩΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΥ

Ἐκ προοιμίου λεκτέον ὅτι ἡ ἐξισορρόπησις τῶν πάντων ἀποτελεῖ φυσικῇ οἰκονομίᾳ καὶ χάριτι θείᾳ τὸν πολλαχῶς μαρτυρούμενον καὶ τελεολογικῶς ἀναγκαῖον μυστικὸν κανόνα εἰς πᾶσαν μορφὴν ζωῆς· ἐν τῇ ἐντελεχείᾳ δὲ ταύτῃ καθίσταται ἐφικτὸν νὰ ἐξουδετεροῦται ἡ ἑκάστοτε μεταξὺ τῶν ἀντιθέσεων πόλωσις, καὶ νὰ γεφυροῦται οὕτω τὸ ἐπαπειλούμενον ὑπὸ τῶν ἀντιρρόπων τάσεων χάος διὰ τῆς ἀναλόγου **συνθέσεως** τῶν ἀντιστοίχων **θέσεων** καὶ **ἀρνήσεων**, καθ' ἃς παρουσιάζεται δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ὁ ἐπιστητὸς κατ' ἄνθρωπον κόσμος. Πρὸς τούτοις σημειωτέον ὅτι τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα τῶν Ἀρχαίων «**μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον**» (Πυθ. Χρ. ἔπ.· πβ. τὸ παρ' Ὁρατ. «**aurea mediocritas**»), ἐναρμονίζον κατὰ συγκερασμὸν τὰ ἄκρα **τῆς ὑπερβολῆς** καὶ **τῆς ἐλλείψεως**, ἐνέχει μείζονα καὶ βαθυτέραν οὐσίαν τῆς κοινῶς καὶ κατ' ἐπίφασιν ἐννοουμένης σημασίας.

Εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς τοιαύτης σκοπιμότητος ἐντάσσεται κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς Γλωσσολογίας, καὶ δὴ ὁ ἰδιαίτερος αὐτῆς κλάδος, **ἡ Ἐτυμολογία**· διότι ἡ γλῶσσα κατὰ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐκφάνσεις διαμορφοῦται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πλείστων ὅσων παραγόντων καὶ ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως τὴν ὁμαλὴν καὶ στίλβουσαν ἐπιφάνειαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀποτυποῦνται εἴτε εὐθέως, ὡς ἐν κατόπτρῳ, εἴτε καὶ ἐν προβολῇ κατ' ἀνάλογον πρὸς τὰ ἑκάστοτε δεδομένα αἴτια μεταμόρφωσιν[1] — ὡς τρόπον τινὰ αἱ ἰδέαι ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ Πλάτωνος[2] — πᾶσαι αἱ δραστηριότητες ἑνὸς ὁμογλώσσου λαοῦ· μεταξὺ δὲ τῆς ἀφελοῦς **Λαϊκῆς Ἐτυμολογίας (τῆς Παρετυμολογίας)** ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἐμβριθεστάτης **ἐπιστήμης, τῆς Ἐτυμολογίας** — ἥτις τείνει νὰ ἑρμηνεύσῃ φθογγολογικῶς τε καὶ σημασιολογικῶς τὴν σύστασιν καὶ τὴν προέλευσιν τῶν λέξεων ἐν μαθηματικῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀναγκαιότητι — ἀφ' ἑτέρου, αἰωρεῖται καὶ κινεῖται ἐλευθέρα ἡ ἀνάλογος συνισταμένη περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐτύμου ἑκάστου λήμματος ἐπιλέγουσα κατὰ τὸ εἰκὸς ἐν μέσῳ ποικίλων καὶ πλειστάκις ἀντιρρόπων συνιστωσῶν δυνάμεων — ἐν ἀναγκαίᾳ ἀλληλοδρανείᾳ ἢ καὶ ἀπολύτως — τὸ φαινόμενον ἀντὶ τοῦ πράγματος, τὸν τύπον ἀντὶ τῆς οὐσίας, τὸ ἐσφαλμένως ὑπό τινος λεχθὲν ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ, καὶ ἀντιστρόφως, ὑπείκουσα εἰς μόνον τὸ ἀπαρασάλευτον γλωσσικὸν ἀξίωμα «**usus est et ius et norma loquendi**».

Ἐπειδὴ δὲ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ζωὴ ἑνὸς ὁμογλώσσου λαοῦ συντίθενται ἀρρήκτως εἰς ἓν ἀδιάσπαστον ὀργανικὸν σύνολον ἀποτελοῦσαι, οὕτως εἰπεῖν, τὰς δύο ὄψεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος, τοῦ πολιτισμοῦ δηλονότι ὑφ' ὃν διαβιοῖ ὁ λαὸς οὗτος, — καθ' ὃν τρόπον ἡ πορεία τοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπαγορευθῇ ὑπὸ ἀπαραβάτων καὶ λογικῶς ἀναγκαίων νόμων, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα, ὡς ἀφῃρημένη ἐν τῇ νοήσει προβολὴ τῆς ζώσης καὶ ζεούσης πραγματικότητος, ὑπάγεται εἰς ἀνάλογον καὶ παράλληλον ἐξέλιξιν πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία μορφοῦται ἀδρομερῶς καὶ ἐν λεπτομερείᾳ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πλείστων ὅσων γενεσιουργῶν αἰτίων, ἐξωτερικῶν τε καὶ ἐσωτερικῶν τοῦ ἀνθρώπου, μηδὲ καὶ τῶν συμπτώσεων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀβελτερίας ἐξαιρουμένων.

---

1) Πβ. A. Martinet, Στοιχεῖα Γενικῆς Γλωσσολογίας (Μετάφρ. Ἀ. Λ. Χαραλαμπόπουλου), Θεσσαλονίκη 1976, σ. 7 κέξ.

2) Πολιτ. 514 κέξ.

Ἐν ὄψει πάντων τῶν ἀνωτέρω δέον ὅπως κριθοῦν καὶ αἱ ἀκόλουθοι πρωτότυποι διερευνήσεις περὶ τοῦ ἐτύμου τῶν ἐν ἑκάστῳ θέματι λέξεων.

***

Α΄. Περὶ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων: ὄμφαξ, φύλαξ, φακός, κριός, ἥκω ἵκω.

1. Τὸ ἀπὸ τοῦ Ὁμήρ. ὄνομα **ὄμφαξ** (ὁ καὶ ἡ), κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα, θεωρεῖται ἀβεβαίου ἐτύμου ἢ κρίνεται μετ' ἐπιφυλάξεως ὡς ξένον δάνειον [3]· ἀλλ' ἐν τούτοις, ὡς θὰ δειχθῇ κατωτέρω, δύναται νὰ προταθῇ ἐτυμολογικὴ περὶ τούτου ἑρμηνεία ἐρειδομένη φθογγικῶς τε καὶ σημασιολογικῶς ἐπὶ ἰσχυρᾶς καὶ ἀκλονήτου ἴσως βάσεως.

Τὸ Ὁμηρ. δηλονότι ἐπίθ. **ἀμφήκης** καὶ Δωρ. **ἀμφᾴκης** (= **ὁ ἀμφοτέρωθεν ὀξύς**, δίκοπος, δίστομος, κοπτερός· *ὡς προσδιορ. τῶν οὐσ.* **δόρυ, ἔγχος, κέντρον, φάσγανον,** *κλπ.*), παράγωγον τοῦ ἀμαρτύρου ἀλλ' ἀναμφιλέκτως ὑπάρξαντος ρήμ. ***ἄκ-ω** (πβ. τὰ Ὁμηρ. **ἄκων ὁ — ὡς ἄρχω ἄρχων, *τέν-jω τείνω τένων** κ.λ.π.—, ***ἀκ-ακ-σ-μένος ἀκαχμένος** = ὠξυμμένος, ὀξύς, ***ἀκ-ακ-(σ)ϝό-ς** [4] καὶ κατ' ἀναδρομικὴν ἀφομοίωσιν ***ἀκοκ(σ)ϝός *ἀκωκός** = ***«ὁ ἀκὴν ἐν ἑαυτῷ** ἔχων, ὀξύς» καὶ θηλ. ὡς οὐσ. **ἀκωκή**· πβ. **ἄγω ἀγωγὸς ἀγωγή, ἔδω ἐδωδὸς ἐδωδή**) εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ρημ. θέματος, ὡς ***ἄρ-ω** ᾽**ἄρ-ἄρ-ίσκ-ω ἀμφ-ήρ-ης** [5], εἴτε — τὸ καὶ πιθανώτερον — δι' ἑνὸς ἀδήλου οὐδ. οὐσ. ***ἄκος τὸ** [6] (= **ἀκή**, ὀξεῖα ἄκρα· πβ. «**ἠκές· ὀξύ**» Ἡσύχ.), ἐπιτρέπει ἀσφαλῶς τὸν σχηματισμὸν παραλλήλου καὶ πλέον ὁμαλοῦ (καὶ ἄρα ἀρχαιοτέρου καὶ πρωτογενοῦς) τύπου ***ἀ μ φ ι - ἄ κ - ὸ ς *ἀ μ φ ἄ -**

---

3) Βλ. É. Boisacq, Dictionnaire étym. de la langue grecque, Heidelberg — Paris (1907—) 1916, 4η ἀνατύπ. 1950· J. B. Hofmann, Etym. Wörterbuch des Griechischen, München 1950 (2α ἀνατύπ. 1971), σ. 233 (ἔνθα : «*Herkunft unsicher, vill. Fremdw.*») καὶ ἐπηυξημένην μεταγλώττισιν ὑπὸ Α. Δ. Παπανικολάου (ἐν Ἀθήναις 1974)· Hj. Frisk, Griech. etym. Wörterbuch (2α ἀμετάβλ. ἔκδ.), Heidelberg 1973, τόμ. II, σ. 392 (ἔνθα : «*Nicht sicher erklärt, vill. Fremdwort*»)· P. Chantraine, La form. des noms en grec ancien, Paris 1933 (2α ἀνατύπ. 1968), σ. 377 (ἔνθα : «*est rapproché habituellement de v. h. a.* **sanga**..., *mais peut être emprunté* ;»), καὶ Dictionnaire étym. de la langue grecque, Histoire des mots, Paris (1968—) 1974, τόμ. III, σ. 801 (ἔνθα : «*Et.: Obscure*»).

4) Τὸ παραγωγικὸν ἐπίθημα **-(ε)ϝὸ-ς** (βλ. P. Chantraine, La form. de noms en grec ancien, 122 κέξ.) ἤ, μᾶλλον ὀρθῶς, **-(σ)εϝὸ-ς -(σ)ϝὸ-ς** εἶναι προφανῶς αὐτὴ αὕτη ἡ κτητ. ἀντων. (ἐν αὐτοπαθεῖ ἐννοίᾳ) ***sevo-s *svo-s σφὸς** ἀλλὰ καὶ **ἑός** ϝὸς **ὅς** (Λατ. **sovos suus**, Ἀρχ. Ἰνδ. **svá-**)· πβ. Ι. Δ. Σταματάκου, Ἱστορ. Γραμματικὴ τῆς Ἀρχ. Ἑλληνικῆς, τ. Α΄, σ. 196 (ἔνθα : «*Δὲν φαίνεται ἀπίθανον, ὅτι οἱ ἄνευ ϝ τύποι* **οἵ, ἕ** *παρ' Ὁμ. ἀνάγονται εἰς ἰαπ.* ***soi, *se,** *ὅτι τὸ ὁμηρ.* **σφι** *περιέχει τὴν βαθμίδα ἐξαφανίσεως* **σ** *καὶ τὴν πτωτικὴν κατάλ.* **-φι**»).

5) Ἡ ἔκτασις τοῦ ρημ. θέματος *᾽**ἄρ-** (ὡς β΄ συνθετικοῦ) ἐγένετο ἀναμφιβόλως κατ' ἀναλογίαν ἀφ' ἑνὸς πρὸς τοὺς ηὐξημένους τύπους (πβ. ἀόρ. β΄ ᾽**ἄρ-ἄρ-ον** ἀλλὰ καὶ ***ἐ-ἄρ-ἄρ-ον ἤραρον**, παρκμ. **ἄρᾱρα** καὶ Ἐπ. **ἄρηρα**), τὸ δὲ καὶ κατ' ἐπίδρασιν ἄλλων δι' ὀνόματος ἀναλόγων συνθέτων, ὡς **χαλκο-ἄρ-ης χαλκ-ήρης**· οὕτω καὶ (*᾽**ἄκ-ω**, *᾽**ἄκ-ᾱκ-σ-μένος ἀκαχμένος**) ***ἀμφι-ἄκ-ης ἀμφ-ήκης**, ἀλλὰ **ἀμφί-ἄλος πάρ-ἄλος ὕφ-ἄλος**.

6) Πβ. **ἄκος τό** (= **ἀκή**, θεραπεία· πβ. **ἀκέομαι**) ἐν σχέσει πρὸς τὴν διὰ βελονισμοῦ — γνωστὴν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐν Κίνᾳ — μέθοδον θεραπείας, ὡς καὶ τὴν παρ' Ἀρχαίοις χρῆσιν **ἄκος (ἐν)τέμνειν**· βλ. καὶ Ι. Δ. Σταματάκου, Λεξικὸν Ἀρχ. Ἑλλην. Γλώσσης (ἐν λ. **ἄκος**).

κός[7]· (πβ. **διψ-ηρὸς** καὶ **διψ-ήρης**, **ὀσμ-ηρὸς** καὶ **ὀσμ-ήρης**, **πενθ-ηρὸς** καὶ **πενθ-ήρης**, **πισσ-ηρὸς** καὶ **πισσ-ήρης**, κ. ἄ.)· ἐκ τοῦ ***ἀμφᾰκός** ἐν συνεχείᾳ, κατ' ἀναδρομικὴν ἐκ τῶν ἄπω ἀφομοίωσιν πρὸς τὸ τονιζόμενον **-ός** (πβ. Ὁμηρ. **ἐρχόμενος** καὶ ***Ἔρχομενὸς Ὀρχομενός**) συνεργοῦντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ **συμπλέγματος -μφ-** κατὰ τὴν ἐκφώνησιν, τὸ δὲ — καὶ ἴσως κατὰ κύριον λόγον — καὶ τῇ ἐπιδράσει καί τινος ὑποτυπώδους, ἔστω, ἀντωνυμικοῦ ἄρθρου (**ὁ** = οὗτος, **ὅ** = ὅς· πβ. Γερμ. **der**), ἀκωλύτως προέκυψεν ὁ μεμαρτυρημένος τύπος **ὀμφᾰκὸς ὁ** (= **ὄμφαξ**· ἐν Ἱππ. Ἑλκ. 17: «**ὀμφακοῦ χυλός**»), καθ' ὃν τρόπον ἐκ τοῦ **ἄκρος** [*]**ἄκρ-ιος** (ὡς **φίλος φίλ-ιος**· πβ. **Διάκριοι, Ὑπεράκριοι, ἄκρια τὰ** = ἄκρα, «**ἀκρίαι**· *τὰ ἄκρα τῶν ὀρέων*» Ἡσύχ.) καὶ κατὰ μετάστασιν ὡς οὐσ. ***ἄκριος** (κόρυς, κορυφὴ) **ἡ**, καὶ ἀκολούθως κατὰ συγκοπὴν **ἄκρις, ἡ,** — ἐσχηματίσθη ὁ παράλληλος τύπος ***ὄκριος ὄκρις ἡ**· πβ. τὰ Λατ. **ancus** καὶ **uncus (ad-uncus, red-uncus), angulus** καὶ **ungulus.**

Ἐκ τοῦ ***ἀμφ-ᾰκ-ὸς ὀμφακὸς** (=**ἀμφήκης**) ἐν συνεχείᾳ, διὰ μετακινήσεως τοῦ τόνου κατὰ μετάστασιν τοῦ ἐπιθέτου εἰς οὐσιαστικόν, προέκυψεν ὁ τύπος ***ὄμφακος** (βότρυς, ῥὰξ βότρυος, σταφυλή, ἐλάα· πβ. **ὀμφάκη ἡ**=οἶνος ἐξ ἀώρων σταφυλῶν) καὶ κατὰ συγκοπὴν ***ὄμφακ-ς ὄ μ φ α ξ** (ὁ καὶ **ἡ**), γεν. **ᾰκος**.

Καθ' ὅμοιον πρὸς τὸ **ὀμφᾰκὸς ὄμφαξ** τρόπον ἐσχηματίσθησαν προδήλως κατὰ συγκοπὴν ἐκ πρωτογενῶν δευτερολίτων ὀνομάτων ἀντίστοιχα αὐτῶν τριτόκλιτα, ὡς εἰς τὰ κάτωθι παραδείγματα:

α) λιθᾰκὸς (Στησίχ.) καὶ **λίθαξ, -ᾰκος, ὁ** καὶ **ἡ** (Ὅμηρ)·

β) μᾰλᾰκὸς (Ὅμηρ.) καὶ ***μλᾰκὸς *μλᾰκ ς βλᾰξ**, γεν. **βλᾱκός, ὁ** καὶ **ἡ** (ἀπὸ τοῦ Πλάτ.)·

γ) παλλᾰκὸς[8] (= ἐρώμενος· Ἡσύχ., Φώτ.· πβ. θηλ. **παλλᾰκὴ**=αἰχμάλωτος ἢ ἀργυρώνητος δούλη· Ἡρόδ., **παλλᾰκὶς**=παλλακή, ἐρωμένη· Ὅμηρ., ὡς καὶ τὸ Λατ. **pellex**=παλλακὴ) καὶ **πάλλαξ, -ᾰκος,** ἀλλὰ καὶ **πάλληξ, -ηκος, ὁ** καί **ἡ**

---

7) Ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπόθεσις περὶ ἀρχαιοτέρου σχηματισμοῦ τοῦ ἀδήλου τύπου ***ἀμφᾰκὸς** δύναται νὰ ἐρεισθῇ πρὸς τούτοις καὶ ἐπὶ τῆς βραχύτητος τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος, — τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἁπλοῦν εἰς **-ός** σύνθετον εἶναι πρωτογενὲς καὶ ἐσχηματίσθη, πρὶν ἢ λειτουργήσῃ ὁ ἀντίστοιχος ἐν σχέσει πρὸς τὸ **ἀμφᾰκης ἀμφήκης** νόμος τῆς ἀναλογίας (κατὰ τοὺς ηὐξημένους τύπους τοῦ ρήμ ***"ᾰκ-ω *ἀμφ-ᾰκω**)· πβ. **ἀν-ᾰκὴς** καὶ **ἀν-ᾰκεστος ἀν-ήκεστος**.

8) Ἡ λέξις ἐν συσχετισμῷ πρὸς τά: ***ϝλέϝ-ς λεὺς** καὶ ***ϝλᾰϝ-ας λᾶας** (πβ. **λέπας, δέπας** = ποτήριον, **λέπος** = φλοιός, **λεπίς**, Λατ. *lăpis*), **λάβρυς ἡ** (= *«ὀξὺς καὶ τέμνων λίθος», πέλεκυς· πβ. **λαβύρινθος** καὶ Μυκ. *da-pu₂-ri-to*, Λατ. *Laurentum* = πόλις τοῦ Λατίου), «**πέλλα**· *λίθος*» Ἡσύχ. καὶ **πέλλα** (= ἀγγεῖον, ποτήριον· πβ. **πελίκα, πελίχνη** — πβ. **πολίχνη** —, **πέλιξ** καὶ **πέλυξ, πήληξ**), **Πέλλα Πελλήνη Παλλήνη** καὶ Μακ. **Βαλλήνη** (ὡς **Μέσσα Μεσσήνη**), **πέλεκυς, φελλεὺς ὁ** (= πετρῶδες ἔδαφος· πβ. **φελλός, φλοιός, φολίς** = **λεπίς**), **φαλλός, Φαλλὴν** (ὡς ἐπών. τοῦ Διονύσου) καὶ **βαλλὴν ὁ** (= βασιλεύς· Αἰσχ.), — φαίνεται ὅτι εἶναι σύνθετος (**πέλλα** + ***ἀκ-**), ἤτοι: ***πελλ-ᾰκ-ὸς** καὶ κατ' ἀναδρομικὴν ἀφομοίωσιν **παλλᾰκὸς** (= *«**λίθος ὀξύς, ἀκόντιον**, δόρυ», *καὶ κατὰ συνεκδοχήν:* δοριάλωτος, αἰχμάλωτος· πβ. Ἀρχ. Ἰνδ. *āśú-* = ***ἀκὺς ὠκύς**, καὶ **paraśú-** ἀρσ. = πέλεκυς)· πβ. **δάμνημι** καὶ **δμὼς δμῳὴ** (ἐν συσχετισμῷ καὶ συμφυρμῷ μετὰ τοῦ **δόμος**), **πέρθω** καὶ **παρθένος** (βλ. ἐν ΠΛΑΤΩΝΟΣ 26 (1974), 69 κέξ.)· οὕτω προφανῶς καὶ ***παλλάκ-ja *παλλάσσα *παλλάθα** (ὡς **λισσάς: λιθάς**· πβ. **παλάθη** = ὁρμαθὸς ξηρῶν καρπῶν καὶ μάλιστα σύκων, καί **σῦκον** = τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον) καὶ κατὰ μετασχηματισμὸν ***παλλάθ-ς *παλλάδ-ς Παλλάς**, γεν. **-άδος** (πβ. τὸ τῆς Ποντ. κύρ. ὄν. **Παλλάσσα**), παρ' Ὁμήρ. **Παλλὰς Ἀθήνη** (= *«**ἡ δορυφόρος?**» **Ἀθηνᾶ**, ὡς θεὰ τοῦ πολέμου).

(=ὁ νεαρᾶς ἡλικίας ἄνθρωπος· πβ. ΜΝΕ **παλληκάριον**=γενναῖος πολεμιστής)·

δ) **τριβᾰκὸς** (Α Παλ.) καὶ **τρίβαξ, -κος, ὁ** καὶ **ἡ** (Ε. Μ.)· καὶ

ε) **φυλᾰκὸς** (παρ' Ὁμήρ., καὶ ὡς κύρ. ὄν. **Φύλᾰκος**) (=*«ὁ ἐπὶ τῆς πύλης—τῆς πόλεως, τοῦ **πύργου** ἢ **φύρκους** — ***ἀκ-εύ-ς, ἀκεύων**, ἐπιτηρῶν» **φυλ-ᾰκ-εύ-ς**, πυλωρός, φρουρός· πβ. **τομ-εὺς** καὶ **τομ-ός**, ***υἱ-εὺς υἱὺς** καὶ **υἱ-ός, φορ-εὺς** καὶ **φορ-ός, φαρμᾰκ-εὺς** καὶ **φαρμᾰκ-ός**, κ.λ.π.) [9] καὶ **φύλαξ**, γεν. **ᾰκος, ὁ** καὶ **ἡ** (Ὅμηρ.)· [10] πβ. πρὸς τούτοις: **θύλακος** καὶ **θῦλαξ ὁ, ὕσσακος** καὶ **ὕσσαξ ὁ**, κ.λ.π.

Οὕτω ἀναμφισβητήτως, κατὰ τὰ προειρημένα, ἐσχηματίσθη τὸ οὐσ. **ὄ μ φ α ξ ὁ** καὶ **ἡ** (=*«**ὁ ἀμφοτέρωθεν** — ἑκατέρωθεν, πανταχόθεν — **ὀξύς, λίαν ὀξύς**», καὶ κατὰ μεταφορὰν τῆς σημασίας ἐπὶ τῆς γεύσεως: «**ὁ ὀξύς, δριμύς, πικρός, ὄξινος, ξινὸς** — ἄωρος καρπός», κατ' ἐξοχὴν δέ: **ἡ ἄωρος σταφυλή**)· πβ. Λατ. **acer** (= ὀξὺς // δριμύς, πικρός, σκληρός), **acerbus** (= ὀξὺς // δριμύς, στρυφνός, πικρός, **ὄμφαξ** — ὡς **uva acerba** = ἡ ὄμφαξ σταφυλή —, **ἄωρος** — ὡς **virgo acerba** = ἡ ἄωρος παρθένος —· πβ. ***ἀκριβὸς ἀκριβὴς** = πιστός, αὐστηρός), **acidus** (= ὀξύς, ὄξινος, πικρός).

2. Περὶ τοῦ ἀληθοῦς τῆς ὡς ἄνω ἐτυμολογίας μαρτυροῦν πρὸς τούτοις ἀναντιλέκτως καὶ τὰ κάτωθι ὀνόματα φυτῶν, τῶν ὁποίων ὁ καρπὸς ὁμοιάζει καταφανῶς καὶ σχεδὸν συνταυτίζεται κατά τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν γεῦσιν πρὸς τὸν τοιοῦτον τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἐλαίας:

α) **ἀμφάκιον τὸ** (= ἡ φάβα)· πβ. **ὀμφάκιον** (= ὁ χυμὸς ἀώρων σταφυλῶν) καὶ **ὀμφάκη ἡ** (= οἶνος ἐξ ἀώρων σταφυλῶν)·

β) **ἄφακος** καὶ **ἀφάκη ἡ** (= εἶδος ὀσπρίου, φακῆ) [11]· πβ. **Ἀφάκη ἡ** (: πόλις τῆς Λιβύης· ὡς **σικύα Σικυών, μάραθον Μαραθών, ἄκανθος Ἄκανθος**, κ.λ.π.)·

γ) **φᾰκὸς ὁ** (= τὸ φυτὸν καὶ ὁ καρπὸς τῆς φακῆς)· τοῦτο προδήλως προέκυψεν ἐκ τοῦ **ὀμφᾰκὸς *ὀφφᾰκὸς *ὀφακός**, κατ' ἀφαίρεσιν ἐκ συγχύσεως μετὰ τοῦ ἄρθρου (πβ. **ὀμφάκιον, καὶ φάκιον τὸ** = ἀφέψημα φακῶν), καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον ἐκ τοῦ ***ὄκρ-ῐος ὄκρῐς** (= ἀνώμαλος ἐξοχή, ὀξεῖα ἄκρα), καὶ διὰ τοῦ παραγώγου ***ὀκρῐ-(σ)ϝό-ς *ὀκρῖός** [12], ἐσχηματίσθη πιθανώτατα τὸ οὐσ. **κρῖὸς ὁ**

---

9) Πιθανῶς τὸ παραγωγικὸν ἐπίθημα **-εύ-ς** (=*«**ὁ ἐνεργῶν** κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου ῥήματος *ἢ καὶ ὀνόματος*», ὡς: **γράφ-ω γραφ-εύς, ἵππ-ος ἱππ-εύς**· οὕτω καὶ ***σϝαδ- ἀνδάνω *ἁδ-εὺς ἁδὺς** = ὁ ἀνδάνων, τέρπων, ἡδύς, ***ἄκ-ω *ἀκ-εὺς *ἀκὺς ὠκὺς** = *«ὀξύς» — καὶ διὰ τοῦ **ὠκύπους**: ταχύς), ὡς ἄλλωστε καὶ τὸ παράλληλον — **(σ)εϝό-ς** — **(σ)ϝό-ς** (=*«**ὁ ἐν ἑαυτῷ ἔχων** τὴν ἔννοιαν καὶ τὰ γνωρίσματα τοῦ πρωτοτύπου»· βλ. ἀνωτ. ἐν ὑπ' ἀριθ. 4 ὑποσελ. σημ.), ἀνάγεται εἰς τὴν ἀντωνυμ. ***sevo-s**, ἐξ οὗ ἀφ' ἑνὸς **σφὸς ἑὸς** *ϝὸς* **ὅς**, καὶ ἀφ' ἑτέρου ***σέϝο-ς *ἔϝος** καὶ κατ' ἀνομοίωσιν ***ἔϝος *εὖος** (πβ. «**εὖα**· *ἐπιφημισμὸς ληναϊκὸς καὶ μυστικός. καὶ ἔα*» Ἡσύχ., καὶ **εὐοῖ**· Σοφ.), καὶ ἀκολούθως κατὰ συγκοπήν: ***εὖ-ς ἐὺς** καὶ **ἠὺς** (γεν. ***ἐέος ἐῆος** καὶ *ἑῆος*) (=ἀγαθός, γενναῖος, εὐγενής)· πβ. ***sve *σϝέτης ἔτης ἔταρος, *σφεῖλος φίλος**,—ἀλλὰ **ἐχθὸς** (=**ἐκτὸς**) **ἐχθ-ρός**· πβ. ὡσαύτως τὴν ΝΕ χρῆσιν: **δικοὶ καὶ ξένοι**.

Ἐν σχέσει πρὸς τά: Ἀρχ. Ἰνδ. **vásu-** (πβ. **svá-** =ἑός) καὶ Ζενδ. **vohu-** (=καλός), δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνανήκουν εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ **ἐὺς** ἀρχήν, ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει προέκυψαν ταῦτα κατὰ μετέθεσιν.

10) Κατὰ τὰ κρατοῦντα ἡ λέξις εἶναι ἀβεβαίου ἐτύμου (βλ. Ἐτυμ. Λεξ. τῶν Boisacq, J. B. Hofmann, Frisk).

11) Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄποψιν ἐκ τοῦ ***ἀπο-φάκη** (ὡς: **ἀπό-λινον ἀπό-μελι** κλπ.) καθ' ἁπλολογίαν (Frisk), ἢ ξένη λέξις (Pisani ἐν Paideia 11 (1956), 296).

12) Πβ. τὰ παρ' Ἡσυχ. «**ὀκρίβας**· *οἱ μὲν ὄνον φασίν, οἱ δὲ ἄγριον κριόν, ἄλλοι κλίμακα...*» καὶ «**ὀκριόωντο**· *ἐτραχύνοντο. ὠργίζοντο. μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν ἄκρα πολλὰ ἐχόντων λίθων. ὀκριὸς γὰρ κυρίως ὁ τραχὺς λίθος*», ὡς καὶ τά: ***ἀκρῖβὸς ἀκριβής**, Λατ. **acerbus**.

(=*«ὁ ὀξείας ἄκρας — ἐξοχάς, κέρατα — ἐν ἑαυτῷ ἔχων»), ἀλλ' ἐκ παραλλήλου καί: *ἀκρέ-jος *ἀκρεῖος *ὀκρεῖος κρεῖος ὁ (πβ. *ἄκρος τὸ καὶ κατὰ πληθ. ἄκρεα — ὡς κῦφός ὁ καὶ κῦφος τό, μακρός ὁ καὶ μάκρος τό, *σφεῖλος φίλος ὁ καὶ φεῖλος τό, κλπ. —, Ἀκρείτας ὁ, ὡς ἐπών. τοῦ Ἀπόλλωνος)·

δ) φᾰκέα καὶ συνηρημ. φᾰκῆ ἡ (= ὁ φακός)· τοῦτο ἀναντιλέκτως μετεσχηματίσθη ἐκ τοῦ φακὸς κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα ὀνόμ. φυτῶν καὶ δένδρων (ὡς: ἀμυγδαλέα - ῆ, σησαμέα - ῆ, συκέα - ῆ, κ.λ.π.)· καὶ

ε) *φᾰκ-ηλος (?) φάσηλος καὶ φασίολος, φασίωλος, πασίολος, Λατ. phasēlus καὶ phasĕŏlus· πβ. βάκηλος ὁ καὶ Λατ. bacēlus bacĕŏlus (= εὐνοῦχος, ὑπηρέτης ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς Κυβέλης // ἀνὴρ θηλυδρίας, αἰσχρός, ἀδύνατος, ἠλίθιος, βλάξ) καὶ τὴν ΝΕ χρῆσιν: παλληκάρι τῆς φακῆς (= ἄνθρωπος θρασύδειλος).

3. Κατὰ ταῦτα καθίσταται ἀναμφιβόλως ἐφικτὸν νὰ προσδιορισθῇ ἀσφαλῶς ἡ ἐκ τοῦ *ἀμφακὸς ὀμφακὸς — καὶ κατ' ἀντίστροφον παραγωγὴν — προέλευσις τῶν κάτωθι παρ' Ἡσυχ. γλωσσῶν:

α) «ἀμφής· *οἶνου ἄνθος. οἱ δὲ μέλανα οἶνον*»·

β) «ἀμφίας· *γένος οἴνου*» (ἤ, κατ' ἄλλους: μέτριος Σικελικὸς οἶνος· Νικόστρ. κωμ.)· πβ. ὀμφακίας ὁ (= οἶνος ἐξ ἀώρων σταφυλῶν· ὡς ἀρσ. ἐπίθ.: τραχύς, δριμύς, αὐστηρός), καὶ καθ' Ἡσύχ. «ὀμφακίας· *πάροξυς*»·

γ) «ὀμφή· *πνοή*» καὶ «ὀμφά· *ὀσμή. Λάκωνες*»· πιθανώτατα: *«ἡ ὄξινος ἐξ ἀώρων σταφυλῶν ὀσμή, ξινίλα»· πβ. «ὄμφακες· *πάντα τὰ αὐστηρὰ καὶ ὀξέα, ἤγουν ὄξινα*» Ἡσύχ., καὶ «*ὄζουσι χαῦται πρέσβεων ἐς τὰς πόλεις / ὀξύτατον*» Ἀριστοφ. Ἀχ. 192· καὶ

δ) «ἄφακες· *εὔηθες*» καὶ «ἀφηκές· *εὔηθες*»· πιθανώτατα: ἄμφακες τό, καὶ κατ' ἔκπτωσιν ἄφακες (=*«λίαν ὀξὺ // ὄξινον, ἄωρον, μὴ ὥριμον // νεαρόν, μικρὸν τὴν ἡλικίαν καὶ ἀνόητον»)· πβ. «*ἐπεὶ οὔ τι παρήορος* (= ἄφρων) *οὐδ' ἀεσίφρων* (=ἀνόητος, μωρὸς) / *ἦσθα πάρος· νῦν αὖτε νόον νίκησε νεοίη* (=ἡ νεότης // ἡ ἀνοησία)» Ὁμήρ. Ψ' 604, ὡς καὶ τὰ τοῦ Ἡσυχ. «ἀμφακές· *ἀξίνη*» καὶ «νέοιαι· *ἀφροσύναι*», καὶ τὸ ΝΕ φάβας ὁ (= βλάκας, κουτός) [13].

Σημειωτέον ἐξ ἄλλου ὅτι ἐπὶ τῆς μεταφορικῆς σημασίας τῶν: ὄμφαξ ἡ (=ἄωρος πρὸς γάμον κορασίς), ὄμφακες αἱ καὶ οἱ (= οἱ ἀμφάκεις—ἄωροι καὶ σκληροὶ—μαστοὶ παιδίσκης) καὶ ὀμφάκια μῆλα τοῦ στέρνου (=οἱ μαστοὶ νεαρᾶς κόρης· πβ. τὸ τοῦ Ἀριόστου ἀντίστοιχον: due pome acerbe), —εἶναι δυνατὸν ἀρκούντως νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ ἡ ΝΕ χρῆσις: τοῦ (καὶ κατ' ἐπέκτασιν: τῆς) ἀρέσουν τὰ ξένα (=ἀρέσκεται, εἶναι ἔκδοτος εἰς ἐρωτικὰς ἀπολαύσεις)· πβ. κυαμίζω (=εἶμαι ἐν ἡλικίᾳ γάμου· Ἀριστοφ.) καὶ τὸ τοῦ Εὐστ. ἐν 749, 21: «..., *ἐν οἷς καὶ ἡ θηλὴ τὸ ἄκρον τοῦ μαστοῦ, οὗ φασιν ἡ πρώτη ἐν τῷ ἡβάσκειν αὔξησις κύαμος λέγεται*».

4. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ κρίνεται σκόπιμον νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὸ ἀμάρτυρον *"ἄκ-ω τὸ ἀπὸ τοῦ Ὁμήρ. ρῆμα ἥκ ω, καίτοι τοῦτο ἀνάγεται ἐκ συμφώνου εἰς Ἰαπ. ρίζαν *sē(i)q—· ἤτοι τὸ ὡς ἄνω ρῆμα *ἄκ-ω (=ποιῶ τι ὀξύ, ὀξύνω· πβ. ἄκων ὁ) καὶ *ἄκ-ομαι (=γίνομαι ὀξύς, ὀξύνομαι· πβ. ἀκ-αχ-μένος=ὠξυμμένος) διὰ συνθέσεως μετὰ τῆς προθ. ἀμφὶ καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ὁμόρριζον ἐπίθ. *ἀμφ-ᾰκὸς (=ἀμφήκης) ἀπέδωκε πιθανώτατα ἄδηλον σύνθετον *ἀμφ-άκ-ω καί, κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἀμφ-ήκης (πβ. ἀκὴ ἀκωκὴ καὶ τὰ παρ' Ἡσυχ. «ἠκή· *ἀκωκή, ἐπιδορατίς, ἀκμή*» καὶ «ἠκές· *ὀξύ*»), *ἀμφήκω (=*«πανταχόθεν καταλήγω εἰς ὀξὺ ἄκρον, συνενοῦμαι πανταχόθεν καὶ καταλήγω εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον, καθ' ὁλοκληρίαν καταλήγω καὶ φέρω εἰς πέρας, ἐντελῶς καὶ ἐξ ὁλοκλήρου φθάνω καὶ εἶμαι παρών», φθάνω καὶ ἤδη εἶμαι παρών, πάρειμι, ἀφῖγμαι), ἐξ οὗ κατ' ἔκπτωσιν: ἀφ-ήκω

---

13) Βλ. Κ. Δαγκίτση, Λεξικὸ τῆς Λαϊκῆς (Ἀθῆναι 1967).

(= ἀφικνοῦμαι, φθάνω), καὶ **ἀκολούθως ἥκ-ω** (μετὰ δασέος πνεύματος) κατ' ἐπίδρασιν καὶ σύγχυσιν τῆς **ἀμφὶ** μετὰ τῆς **ἀπό**· πβ. Πλάτ. Πολιτ. 530 e: «*οἷ πάντα δεῖ ἀφήκειν*» (= ὅπου ὅλα πρέπει νὰ φτάνουν), ἔνθα ἐξυπακούεται προφανῶς: **ἑκασταχόθεν, πανταχόθεν,** ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ καθ' ὑπόθεσιν ***ἀμφι-ήκειν.**

Ἐκ τοῦ **ἥκ-ω** ἐν συνεχείᾳ δι' ἀναλύσεως προέκυψεν ὁ παράλληλος τύπος ***ἕεκ-ω** (πβ. **μὴ μηδὲ** καὶ **μεί μειδὲ** ἐν Ἐπίγρ. Βοιωτ. Ὀρχομενοῦ, **ἀνὴρ** καὶ **ἀνείρ**) **εἴκ-ω** (Δωρ.), κατ' ἔκπτωσιν ***ἴκ-ω ἴκ-άν-ω,** καὶ ἀναλογικῶς (κατὰ τὰ **ἥκω εἴκω**) **ἴκ-ω, ἱκνέομαι**· πβ. **ἐπι-εικὴς** (= **ἱκανός, προσήκων,** πρέπων, ἁρμόδιος· *ἐν συμφυρμῷ μετὰ τοῦ* ***ἐπι-ϝείκω ἐπέοικε**), **οἴχομαι** (***εἴκο-μαι?** πβ. τὸ παρ' Ἡσυχ. «*εἴχεται· οἴχεται*»), **οἰχνεύω οἰχνέω** (=πορεύομαι· ἤτοι: ***εἰκ-ἄν-εύ-ς** ***εἰκ-ν-εύ-ς** ***εἰκ-ν-έϝ-ω?** πβ. ***ἰκ-άν-ϝω ἱκάνω ἱκάνός,** ***ἴκ-ν-ος ἴχνος ἰχνεύω,** ***ἰκ-ν-έϝ-ομαι ἱκνέομαι**).

Ἰσχυρὰς περὶ τῆς τοιαύτης ὡς ἄνω ἐκδοχῆς ἐνδείξεις παρέχουν ἀναντιλέκτως τὰ κάτωθι:

α) Ἡ παρ' Ὁμήρ. ὕπαρξις τοῦ συνθέτου **ἀμφ-έρχομαι** (= ἐπέρχομαι πανταχόθεν, περιέρχομαι, περικυκλῶ)· πβ. **ἀπ-έρχομαι** (= ἀναχωρῶ, ἀποχωρῶ)·

β) Τὰ παρ' Ὁμήρ. παράλληλα ρήματα **ἀφ-ἴκάνω** καὶ **ἀφ-ικνοῦμαι** ἐν σχέσει πρὸς τὸ καθ' ὑπόθεσιν ***ἀμφ-ήκω (ἀφ-ήκω)**· ἐν πᾶσι τούτοις φαίνεται ὅτι ἡ θεωρουμένη ὡς ἡ πρόθ. **ἀπὸ** εἶναι κατ' ἀλήθειαν ἠλλοιωμένη ἡ **ἀμφί,** τῆς ὁποίας ἀναντιλέκτως ἡ σημασία ἐναρμονίζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν σύνθετον ἔννοιαν τῶν ὡς ἄνω ρημάτων, — κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν **ἀπὸ** δηλοῦσαν κανονικῶς **ἀπομάκρυνσιν** (*ἔκ τινος τόπου*) ἐν συνθέσει μετὰ ρημάτων κινήσεως σημαντικῶν, ὡς: **ἀπο-βαίνω, ἀπο-διδράσκω, ἄπ-ειμι, ἀπ-ελαύνω, ἀπ-έρχομαι, ἀπο-θέω, ἀπο-σ(σ)εύω, ἀπ-οίχομαι, ἀπο-κινέω, ἀφ-έρπω, ἀπο-ρρέω,** κ.λ.π.·

γ) Τὰ τοῦ Ἡσυχ. «**ἀπήκει**· *ἀπέχει ἢ εἰς ὀξὺ συνάγει*» καὶ «**ἠκάδα**· *ἠνδρωμένην γυναῖκα*» (ὡς τὸ ΝΕ **τρυπῶ** = διακορεύω)· πβ. **ἀμφ-ήκ-ης** καὶ **ἥκ-ιστα** (= ἐλάχιστα), ***ἥκ-jον ἧσσον ἧττον**· καὶ

δ) Ἡ παρ' Ὁμήρ. χρῆσις **τῶν ἱκάνω ἱκνέομαι** ἐν τῇ ἐννοίᾳ «**δάκνω, νύσσω, κεντῶ, πληγώνω**», ὡς: «*μέγα πένθος Ἀχαιΐδα γαῖαν ἱκάνει*» Α 254, «*ἐπεί μιν ἄχος κραδίην καὶ θυμὸν ἵκανεν·*» (πβ. «*κράτος τ' ἰσόψυχον ἐκ γυναικῶν / καρδιόδηκτον*» Αἰσχ. Ἀγ. 1471) Β 271, «*χαλεπὸν δέ με πένθος ἱκάνει*» ζ 169, «*τέκνον, τί κλαίεις; τί δέ σε φρένας ἵκετο πένθος;*» Α 362, «*ὁππότε μιν κάματός τε καὶ ἱδρὼς γούναθ' ἵκοιτο*» Ν 711, «*ὅν τιν' ἵκηται ἄλη καὶ πῆμα καὶ ἄλγος*» ο 345, κ. ἀ.

Κατὰ ταῦτα ἐσφαλμένως ἐπενοήθη ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων ἡ ὡς ἄνω εἰρημένη Ἰαπ. ρίζα, περὶ τῆς ὁποίας σημειωτέον ὅτι διαπορεῖ καὶ ὁ Frisk (idg. **sē(i)q-?**)[14].

***

Β'. Περὶ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων: ὀμφαλός, ἄμπελος, φιάλη, ὑπερφίαλος, νόσφι, ἀμφί.

1. Ἐκ τοῦ ***ἀμφᾰκὸς ὀμφᾰκός,** εἰς ἐποχὴν πιθανῶς καθ' ἣν ἐξέλιπε μὲν ἴσως ἡ ἐτυμολογικὴ διαφάνεια τοῦ ὀνόματος ἀλλὰ διετηρεῖτο ζωηρὰ ἡ κατὰ μεταφορὰν σημασία αὐτοῦ (**ὀμφ-ᾰκ-ὸς** = ὄμφαξ, ἄωρος σταφυλή), θεωρηθείσης προφανῶς ὡς ἀσήμου τῆς καταλήξεως — **(ᾰ)κὸς** (ἐν σχέσει πρὸς τὸ κατ' ἐπίφασιν θέμα ***ὀμφ(ᾰ)** —) ἀνεβαπτίσθη τρόπον τινὰ ἡ λέξις δι' ἄλλου ἐπιθήματος, τοῦ — **(ᾰ)λός,** — τῇ ἐπιδράσει ἴσως καὶ τοῦ οὐσ. **ἧλος** (Αἰολ. **ϝάλλος** καὶ Δωρ. **ἆλος**· πβ. ***ἄκος τὸ = ἀκή,** ὀξεῖα ἄκρα) —, καὶ οὕτω προέκυψε νέον παράγωγον κατὰ μετασχηματισμὸν καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς σημασίας ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου, τὸ ὡσαύτως Ὁμηρ.

14) Βλ. Hj. Frisk, Griech. etym. Wörterbuch, 1, 628.

ὀμφᾰλὸς ὁ (= **τὸ ἔχον σχῆμα ὄμφακος**, ἀώρου σταφυλῆς — ἤτοι τὸ σκληρᾶς καὶ ῥαγοειδοῦς ἀποφύσεως — **κεντρικὸν σημεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος**, *ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπέκτασιν* παντὸς πράγματος, πᾶσα **ὀμφακώδης ἐξοχὴ** ἐν τῷ μέσῳ ἢ ἐπί τινος ἐπιφανείας)· πβ. **σταφυλὴ** (= ὁ σταφυλίτης, ἡ κιονὶς *τοῦ φάρυγγος*), **κύαμος** (= ὄρχις // τὸ ἄκρον τοῦ μαστοῦ παιδίσκης), **ἐρέβινθος** (= τὸ ἀνδρικὸν αἰδοῖον), κ.λ.π.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἡ τοιαύτη ὡς ἄνω ἐναλλαγὴ τῶν καταλήξεων **-ακος** (κατὰ συγκοπήν: **-αξ**) καὶ **-αλος** φαίνεται λίαν πιθανὴ καὶ δὴ ἀσφαλής, καθ' ὅσον παρουσιάζεται καὶ εἰς ἄλλα ἐν σχέσει πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ θέμα ἐτυμολογικὰ ζεύγη, ὡς δείγματος χάριν εἰς τὰ ἑξῆς ἑπόμενα:

α) [*] **κίνδαλος** (πβ. ***σχίδ-jω σχίζω, σκίδναμαι** καὶ **κίδναμαι**=διασκορπίζομαι, **σκίνδαρος, σκινδαλμὸς** καὶ **σχινδαλμὸς**) καί, κατ' ἐπίδρασιν παρετυμολογικὴν τοῦ **ξύλον** (πβ. **ξένος** καὶ Αἰολ. **σκένος, ξερὸς** καὶ **σχερός, ξηρὸς καὶ σκηρὸς, ξίφος** καὶ Αἰολ. **σκίφος**, καὶ δὴ τὸ **σκῦλον** [15]), **κύνδᾰλος ὁ** (=ξύλινος ἧλος· Πολυδ., Ἡσύχ.), καὶ ἐκ παραλλήλου: «**κίνδαξ**· *εὐκίνητος*» καὶ «**κίνδακας**· *εὐκινήτους*» Ἡσύχ. (πβ. **σχίδαξ ὁ**=σχίζα, τεμάχιον ἐσχισμένου ξύλου· **σκίναξ, -ᾰκος, ὁ** = ταχύς, εὐκίνητος· Νίκ.)· [16] οὕτω προφανῶς: **σφηκὸς** (=**σφηκώδης**, συνεσφιγμένος· πβ. «**σφηκοί**· *οὐ κεχυμένοι τῇ σαρκώσει, ἀλλὰ συνεσφιγμένοι. ἔνιοι δὲ ῥωμαλέους*» Ἡσύχ.) καὶ **σφήξ**, γεν. **σφηκός, ὁ** (=**σφήν, σφηνίσκος** // σφήκα· πβ. «*σφῆκες μέσον αἰόλοι*—=εὐλύγιστοι, εὐκίνητοι, ζωηροί, ταχεῖς — *ἠὲ μέλισσαι*» Ὁμήρ. Μ 167), ἀλλὰ καὶ **σφηλὸς** (=ὁ εὐκόλως κινούμενος, εὐκίνητος· Ἡσύχ.· πβ. **ἄσφηλος**=ἀσφαλής, **ἐρίσφηλος**=ἐρισθενής)·

β) ***κνώδακος** (***κῡνο-ὁδ-ακ-ος**?) **κνώδαξ, -ᾱκος, ὁ** (=κέντρον, ἐφ' οὗ ὡς ἐπὶ ἄξονος στρέφεταί τι· Ἥρ. μηχ.) καὶ **κνώδᾰλον τὸ** (=πᾶν ἄγριον καὶ ἐπικίνδυνον ζῷον· Ὅμηρ.· πβ. ***κῡνο-ὁδων κνώδων, κυνόδους, κυνόδων** [17])·

γ) **πάσσᾰλος ὁ** (Ὅμηρ.) καὶ [*] **πάσσᾰκος** (πβ. τὸ παρ' Ἡσυχ· «**πάσσακον**· *πάσσαλον*») **πάσσαξ, -ᾱκος, ὁ** (Ἀριστοφ.).

δ) Τὰ κύρ. ὀνόμ. **Πιττακὸς** καὶ **Πίτταλος**·

ε) **τρυφηλὸς** (Α Παλ.) καὶ (***τρυφακός**?) **τρύφαξ, -ακος, ὁ** (Ἱππόδ.)· καὶ

ζ) **Δωρ. *φλύᾰκος φλύαξ, -ᾰκος, ὁ** (=φλύαρος//γελωτοποιός, ἀστεῖος· Α Παλ.) καὶ ***φλύαλος φλύᾱρος ὁ** (Ἀριστοφ., Πλάτ.), ὡς ***φλαῦλος φαῦλος** καὶ **φλαῦρος** κατ' ἀνομοίωσιν· πβ. Μυκ. **a-pi-a$_2$-ro** (= Ἀμφίαλος).

2. Κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς τὸ (***ἀμφ-ᾰκ-ός**) **ὀμφᾰλός**, τρόπον — ἀλλ' εἰς χρόνον πιθανῶς ἀρχαιότερον — φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθη καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Ὁμήρ. οὐσ. **ἄμπελος ἡ**, καίτοι κατὰ τὰ σήμερον κρατοῦντα θεωρεῖται Προελληνικὸν (Αἰγ., Σημιτ.) δάνειον [18] καὶ συσχετίζεται πρὸς Προρρωμαϊκὸν τύπον ***ampua** [19].

Ἤτοι: κατὰ τὸ ***ἀμφ-ᾰκ-ὸς ὄμφαξ** καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ ***ἀμφᾰλὸς ὀμφα-**

15) Πβ. **ξύλον** (καὶ νεώτ. Ἀττ. **σύλον, σύλινος**=ξύλινος) καὶ **ξῡλεύω** (=κόπτω καὶ συλλέγω ξύλα· πβ. τὸ τοῦ Μενάνδρ. «*δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται*») πρὸς τά: **σκῦλον** (= λάφυρον, λεία) καὶ **σκύλλω** σκῡλεύω (=ἀπογυμνῶ ἐχθρὸν φονευθέντα λαμβάνων τὰ ὅπλα αὐτοῦ ὡς λάφυρα), σῡλεύω, σῡλάω, — ὡσαύτως δέ: **σκύλ(λ)ος σκύλαξ** πρὸς τά: «**κύλλα**· *σκύλαξ*» Ἡσύχ., **κύων**., **(σ)κύλᾰρος**.

16) Βλ. σχετικῶς ἐν ΠΛΑΤΩΝΟΣ 26 (1974), 68.

17) Βλ. καὶ P. Chantraine, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, 2, 550.

18) Βλ. Ἐτυμ. Λεξικὰ τῶν J. B. Hofmann, Frisk καὶ Chantraine· κατ' ἄλλους ἀνάγεται ἡ λέξις εἰς τὸ **ἀγκύλος** (Boisacq) ἢ θεωρεῖται σύνθετος ἐκ τῶν **ἀμφὶ** καὶ **Ϝελ- ἐλύω εἰλύω** Λατ. **volvo** (Curtius 327).

19) Κατὰ Hubschmid ἐν Zeitschr. f. rom. Phil. 66, 15 κέξ.

λὸς (=*«ὀμφακώδης ἀπόφυσις κύκλῳ ἐξέχουσα») ἐσχηματίσθη διὰ τοῦ **ἀμπὶ** (= **ἀμφί**)[20] Αἰολ. τύπος ***ἄμπ-ἄλος** (διάφορος τοῦ **ἀνά-παλος ἄμπαλος ὁ** = ἀνάπαλσις // ἡ διὰ κλήρου δημοπρασία), ὁ ὁποῖος ἀφ' ἑνὸς μέν, κατ' ἐπίδρασιν τοῦ οὐσ. **ἅλς ἡ**, συνεταυτίσθη σημασιολογικῶς[21] πρὸς τὸ **ἀμφί-ἄλος** (= *«ὁ περὶ τὴν ἅλα κείμενος καὶ περιβάλλων αὐτήν», ὁ ὑπὸ τῆς θαλάσσης περιβαλλόμενος καὶ *περιβρεχόμενος*)[22], ἀφ' ἑτέρου δὲ κατ' ἀντιδιαστολὴν τῆς σημασίας — καὶ ἀναλογικῶς πρὸς ἄλλα ὀνόματα φυτῶν καὶ δένδρων (πβ. τὰ Ὁμηρ. **σταφυλή, οἰνόπεδος ἀλωή, ἄχερδος, βάλανος, — ἡ**, κ.λ.π.) — μετέπεσεν εἰς γένος θηλυκὸν ὑπὸ τὴν νέαν μορφὴν **ἄμπελος ἡ** (ὡς: **ἱἄρὸς** καὶ **ἱερός, πτύἄλον** καὶ **πτύελον, πυἄλος** καὶ παρ' Ὁμήρ. **πύελος ἡ, ὕἄλος** καὶ **ὕελος ἡ, φιἄλη** καὶ **φιέλη**, κλπ.) καὶ ἐπεξέτεινε κατὰ συνεκδοχὴν τὴν ἔννοιαν **τοῦ παραγομένου καρποῦ** (***ἀμφ-ἄκὸς ὄμφαξ** = ἡ ἄωρος σταφυλή) εἰς τὴν σημασίαν **τοῦ παράγοντος φυτοῦ** (**ἄμπελος ἡ** = τὸ κλῆμα)· πβ. τὰ ***ἄμπἄλος ἄμπελος, ἀμπελὶς** (=νεαρὰ ἄμπελος· Ἀριστοφ.), καὶ **ἀμφἰἄλος ἀμφιἄλὴς** (πιθανώτατα καί: ***ἀμφί-ελος *ἀμφι-ελής**, θηλ. ***ἀμφι-ελ-ίς**) πρὸς τὸ παρ' Ὁμήρ.: **ναῦς ἀμφιέλισσα (ἀμφι-έλ-ισσα?** = *«**περίκλυστος, ἁλίκλυστος**, πανταχόθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περιβαλλομένη, θαλασσόπληκτος, *θαλασσοδαρμένη* // ποντοπόρος — **ναῦς?**»· πβ. «*ἁλίκτυποι / κελαιναὶ νᾶες*» Σοφ. Ἀντ. 953) ἐν συναρτήσει πρὸς τά: **φυλακὸς φύλαξ, φυλακὶς** (Πλάτ.· πβ. **ναῦς φυλακὶς**· Διόδ.), **φυλάκισσα** (= φυλακίς· Ἄσμ.)[23].

Οὕτω ἴσως δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὰ ἀκρωτήρια φέρουν τὸ ὄνομα **Ἄμπελος ἡ**, ἀντὶ πιθανώτατα ***Ἄμπἄλος ὁ** (= **ἀμφί-ἄλος, ἀμφι-**

---

20) Βλ. Ἡρωδιαν. II 376, 31 (ἔκδ. A. Lentz): «*σημειώδης ἡ ἀμφί, ὅτι μόνη ἔχει δασὺ σύμφωνον, διόπερ οἱ Αἰολεῖς ἀμπὶ λέγουσι διὰ τοῦ ψιλοῦ, τὸ ὀφειλόμενον πνεῦμα ἀποδιδόντες*» (πβ. καί: I 479, 15 καὶ II 950, 36), καὶ E. M. 94, 19: «*Λέγεται δὲ ἡ ἀμφὶ καὶ ἀμπὶ παρὰ Αἰολεῦσι*»· πβ. **ἀμπ-έχω ἀμπ-ίσχω ἀμπ-έχονον** (πιθανῶς ὅμως ταῦτα κατ' ἀνομοίωσιν), ὡς καὶ τὰ Μυκ. **a-pi-a$_2$-ro** (='Αμφίαλος), **a-pi-qo-ro** (=ἀμφίπολος) καὶ **a-(pi-)po-re-we** (=ἀμφορεῖς), καὶ δὴ τὸ παρ' Ἡσυχ. «**ἀμπίθυρον** (κωδ. **ἀμπίουρον**)· *πυλῶνα. Ταραντῖνοι*».

21) Πβ. τὴν σημασιολογικὴν σύμπτωσιν τῶν λέξεων **ὕφ-αλος** (=ὁ ὑπὸ τὴν ἅλα) καὶ **ὕπ-ουλος** (=ὁ ὑπὸ τὴν οὐλήν).

22) Πβ. τὴν ὑπὸ τοῦ Hermann (ἐν Ephem. stud. antiq. 27 (1837), 232) προσφυεστάτην διόρθωσιν διὰ Δωρ. τύπου **ἀμπάλω** (=**ἀμφιάλου**) ἐν Θεοκρ. 28, 4: «*ὄππα Κύπριδος ἷρον καλάμω χλῶρον ὑπ'* **ἀμπάλω**» (καὶ ὄχι 'ἄπάλω, ὡς ἐπαναλαμβάνουν καὶ αἱ νεώτ. ἐκδ. Legrand καὶ Gow) (=«ὅπου ἁπλώνεται ὁ ἱερὸς χῶρος τῆς Κύπριδας, καταπράσινος ἀπὸ καλάμια θαλασσόβρεχτα»—ἢ «**ἀπαλά**, μαλακὰ τὴν ἁφήν, τρυφερά»??, καὶ δὴ κατ' ἀπόλυτον μετρικὴν ἁρμονίαν (**-υ-**) πρὸς τὸν **ἀσκληπιάδειον μείζονα (οο -υυ- -υυ- -υυ- υ⏑)**· πβ. «*κάλαμος παχὺς καὶ κοῖλος, παρὰ ποταμοῖς φυόμενος, ὃς καὶ δόναξ καλεῖται, ὑπό τινων δὲ Κύπριος*» Διοσκορ. Περὶ ὕλ. ἰατρ. 114 i· πρὸς τούτοις σημειωτέον, ὅτι εἶναι πολλῆς ἀπορίας ἄξιον, πῶς ὁ **ἀκριβὴς ὄμμασι** καὶ ὀξύτατος τὰς αἰσθήσεις καὶ πλήρης φυσικῆς ἀληθείας καὶ ρεαλισμοῦ ἐν τῇ πιστῇ τῶν πραγμάτων ἀποδόσει Θεόκριτος (ἐπὶ τῇ ἀσφαλεῖ βεβαίως ὑποθέσει ὅτι τὸ «**'Αλακάτα**» εἶναι γνήσιον αὐτοῦ ἔργον) χαρακτηρίζει τὸν σκληρὸν κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τραχὺν τὴν ἁφὴν **κάλαμον** (ἐν οἱαδήποτε σημασίᾳ· πβ. **δόναξ**) διὰ τοῦ ἐπιθ. **ἁπαλός**, ὅτε καὶ ὁ πλέον ἀδαὴς γνωρίζει ὅτι καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ φύλλα τοῦ ὡς ἄνω φυτοῦ εἶναι αἰχμηρὰ κατὰ τὰς ἀπολήξεις τῶν καὶ τέμνοντα!

23) Κατὰ ταῦτα ἡ ἐκ τῶν **ἀμφὶ** καὶ **ἕλιξ** ἑ**λίσσω** συνήθης ἐτυμολογία τῆς λέξεως **ἀμφιέλισσα** (=ἀμφίκυρτος // εὐκίνητος· ??) φαίνεται λίαν ἀπίθανος· πβ. τὸ μεταγενέστερον **ἀμφιέλιξ ὁ** καὶ **ἡ** (=**ἀμφιέλικτος**, ὁ κύκλῳ περιστρεφόμενος), ὡς καὶ τὸ Ὁμηρ. **εἰλίπους** (ἐπὶ τῶν βοῶν).

-θάλασσος, θαλασσόκλυστος ἄκρα· πβ. «ἄμπελος· *ἡ μηχανή. καὶ ἄκρα Μυκάλης [ἤγουν ὄρους]. Κυρηναῖοι δὲ αἰγιαλός. καὶ πόλις Θρᾴκης. καὶ ἡ ἄμπελος*» Ἡσύχ.), πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν εὐδοκίμησις τῆς ἀμπέλου εἰς ἐδάφη πετρώδη καὶ χαλικοῦχα (ἀσβεστώδη ἢ γρανιτικὰ) φαίνεται ὅτι ἐπέδρασε θετικῶς εἰς τὴν ἐπίτασιν τῆς τοιαύτης συγχύσεως, εἰς τρόπον ὥστε διὰ τοῦ ὅρου ***ἄμπᾰλος ἄμπελος** νὰ νοῆται ἡ εὐνοοῦσα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀμπέλου χέρσος «**ἀμπελῖτις γῆ**» (= ἀμπελοφόρος γῆ· ἐν ἐπιγρ. καὶ παπ.) τῶν **ἀμφιάλων** ἄκρων (ἀκρωτηρίων)· πβ. **ἀμφάκης** (= ὁ ἀμφοτέρωθεν ὀξύς).

Ἐνδείξεις περὶ τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ὡς ἄνω ὑποθέσεως καὶ τῆς ἀναλόγου ἐξ αὐτῆς συγχύσεως μεταξὺ τῶν ***ἄμπᾰλος ἀμφίᾰλος ὁ** καὶ ***ἄμπᾰλος ἄμπελος ἡ** ἀποτελοῦν προδήλως καὶ οἱ ἑξῆς συσχετισμοί:

α) Τὸ οὐσ. **ἄμβαξ**, γεν. **-ακος, ὁ** (= **ἄμβη**· Ὀρειβ. 49, 24. 2)· πβ. **ὄμφαξ** καὶ τὸ παρ' Ἡσυχ. «**ἀμβές**· *δύσκολον, ἢ ἀβλαβές*»·

β) Τὰ οὐσ. **ἄμβη** καὶ **ἄμβων**[24] (= ἡ ράχις ἢ ἡ ὀφρὺς ὄρους, πᾶν τὸ ἐξέχον // χεῖλος ποτηρίου)· πβ. «**ἄμβη**· *ἡ τῆς ἴτυος ὀφρῦς τῶν κυλλῶν ἀσπίδων*» Ἡσύχ., καὶ Λατ. **umbo** (= **ἄμβων, ἄμβη, ὀμφαλὸς** *τῆς ἀσπίδος*, ἀσπὶς // ἄκρα, ἀκρωτήριον, ὕψωμα)·

γ) Τὰ οὐσ. **ἄμβῑκος** καὶ **ἄμβιξ ὁ** (= φοξόχυλος κύλιξ, ἔκπωμα, ποτήριον, κρασοπότηρον)· πβ. **ἄμβαξ** καὶ **ἄμβυξ**·

δ) Τὸ ἐπίθ. **ἀμφί-ᾰλος** καὶ ***ἀμφί-ελος** (= *«**ὁ περὶ τὴν ἅλα** κείμενος καὶ περιβάλλων αὐτήν, ὁ περιβάλλων τὸ *ἄφθονον* θαλάσσιον ὕδωρ // **ὁ περιέχων ἐν ἀφθονίᾳ ὕδωρ**, — *καὶ κατ' ἐπέκτασιν* — **οἶνον**, ἔλαιον, γάλα, κλπ. **ἀμ-φορεύς**»[25]. πβ. τὸ τοῦ Ἡσυχ. «**ἀμφιελόν**· *ἄφθονον*», ὡς καὶ τὸ τῆς λαϊκῆς μούσης: «*νά 'ταν ἡ θάλασσα κρασὶ καὶ τὰ βουνὰ μεζέδες, / κι οἱ βάρκες κρασοπότηρα, νὰ πίναν οἱ γλεντζέδες*») ἐν ἀρρήκτῳ σχέσει πρὸς τὸ — ἐξάπαντος παράγωγον αὐτοῦ — **φιᾰλη φιέλη ἡ** (= εὐρὺ καὶ ἀβαθὲς ἀγγεῖον ἢ ποτήριον πρὸς πόσιν ἢ πρὸς ἔκχυσιν σπονδῶν· ἀπὸ τοῦ Ὁμήρ.)· πβ. τὰ Μυκ. **a-pi-a$_2$-ro** (= Ἀμφίαλος) καὶ **pi-a$_2$-ra pi-je-ra$_3$** (= φιάλη φιέλη)·[26] ἤτοι: κατ' ἐπίδρασιν παρετυμολογικὴν τῶν: **φορεύς**[27], **ἀμφι-φορεύς, ἀμ-φορεύς**[28], ἐσχηματίσθησαν ἀναλογικῶς καὶ τὰ κατ' ἐπίφασιν ἐν τῇ κοινῇ ἀντιλήψει ἀντίστοιχα αὐτῶν: [***ἀμ-φίᾰλος *ἀμ-φίελος**] ***ἀμφι-φίᾰλος** (πβ. τὰ παρ' Ὁμήρ. **ἀμφί-θετος φιάλη** ἐν Ψ 270 καὶ 616, καὶ **δέπας**

---

24) Ἡ σύναψις τῶν λέξεων **ἄμβων ἄμβη** πρὸς τὸ ρῆμα **ἀναβαίνω** ἀποτελεῖ καταφανῶς παρετυμολογίαν ὀφειλομένην εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ **ἄμβων** συνέπεσε βραδύτερον πρὸς τὴν τοιαύτην **τοῦ ὑψηλοῦ βάρθρου, τοῦ βήματος**.

25) Πβ. **ἔφ-αλος** (=ὁ παρὰ τὴν ἅλα κείμενος· Ὅμηρ.), **ἀγχί-αλος** (=ὁ ἄγχι τῆς ἁλός, ὁ παρὰ τὴν θάλασσαν· Ὕμν. Ὁμηρ., Αἰσχ.), **ἔ-ναλος** (= ὁ ἐν ἁλί, ἐνάλιος· Ὕμν. Ὑμηρ. Εὐρ.), **πάρ-αλος** (=ὁ παρὰ τὴν ἅλα, παράλιος· Σοφ.), **ὕφ-αλος** (=ὁ ὑπὸ τὴν ἅλα· Σοφ.), κλπ.

26) Κατὰ τὰ κρατοῦντα ἡ λέξις **φιάλη** θεωρεῖται ἀβεβαίου ἐτύμου, ὑπό τινων δὲ καὶ ξένον δάνειον, ἢ συνάπτεται πρὸς ὑποθετικοὺς τύπους ***πι-σαλᾱ** (**πι-, ἐπὶ-** καὶ **ἑλεῖν**), ***πι-ϝhαλᾱ** (**εἵλη**), ***πιϝ-άλᾱ** (**πίνω**)· βλ. (Ἐτυμ.) Λεξικὰ τῶν Ι. Δ. Σταματάκου, J. B. Hofmann, Frisk.

27) Πβ. «*τῇ νίσοντο φορῆες, ὅτε τρυγόῳεν ἀλωήν*». Ὁμήρ. Σ 566.

28) Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ὅμηρ. παραδίδει μόνον τὸ πρωτότυπον **ἀμφι-φορεύς**, οὐδὲν ἀπολύτως δύναται νὰ σημαίνῃ, καθ' ὅσον τὸ καθ' ἁπλολογίαν **ἀμφορεὺς** (**-υ-**), Ἐπ. γεν. ***ἀμφορῆος** (**-υ-υ**), δὲν προσφέρεται εἰς τὸ δακτυλικὸν μέτρον (-υυ - υυ)· καὶ κατὰ συνέπειαν ἀκινδύνως καὶ μετὰ τῆς μεγίστης δυνατῆς πιθανότητος ἐπιτρέπεται νὰ ἀναχθῇ ὁ τύπος **ἀμφορεὺς** εἰς τὴν προομηρικὴν περίοδον (πβ. Μυκ. **α-(pi-)po-re-we**=**ἀμφορεῖς**), καὶ δὴ εἰς σύγχρονον σχεδὸν—καὶ ἴσως παράλληλον—μετὰ τοῦ **ἀμφιφορεὺς** σχηματισμὸν διὰ τὸ πολυσύλλαβον τῆς πρωτοτύπου λέξεως.

ἀμφι-κύπελλον δεκαπεντάκις), ***φίᾰλος** καὶ κατὰ μεταπλασμὸν (διὰ θηλ. τύπου: ***ἀμ-φιάλη** ***ἀμφιέλη**): **φιάλη** καὶ **φιέλη ἡ** (ὡς **ἀμφορεὺς** καὶ Λατ. **ambhŏra** θηλ.)· πβ. **Ἀμφιάλη ἡ** (= ἀκρωτήριον τῆς Ἀττικῆς ἔναντι τῆς Σαλαμῖνος) καὶ ***ἄμπ-ἄλος** **Ἄμπελος ἡ** (: ὄνομα διαφόρων ἀκρωτηρίων), **οἰνοδόκος φιάλα** (Πίνδ.), **φιάλη Ἄρεος** (= ἡ ἀσπίς· Ἀντιφάν. κωμ.), ὡς καὶ τὰ Λατ. ***umb-ĭlus umbĭl-īcus** (= **ὀμφαλός**· πβ. **ὄμφαξ**, καὶ **ὀμφάλιος** = εἶδος σύκου, ἰσχάδος· κατὰ Φώτ.) καὶ **umbo**, γεν. **-ōnis**, ἀρσ. (= **ἄμβων**, **ἄμβη**, ὀμφαλὸς *τῆς ἀσπίδος*, ἀσπίς, ἄκρα, ἀκρωτήριον, ὕψωμα).

Ἀκολούθως, διὰ τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως τοῦ ἐπιθ. **ἀμφί-ἄλ-ος** ***ἀμφι-φίᾰλος** ***φίᾰλος φιάλη**, ἐσχηματίσθη τὸ νέον σύνθετον **ὑ π ε ρ - φ ί ᾰ λ ο ς** (= *«ὁ **δίκην οἰνοδόχου φιάλης** καὶ μέχρι χειλέων ἄκρων **πλήρης οἴνου**, οἰνοβαρής, μέθυσος», βίαιος, ὑβριστής, παράνομος, θρασύς, **αὐθάδης**, ἀλαζών, ἀγέρωχος, — *καὶ κατὰ βελτίωσιν τῆς σημασίας ἐξ ἐπιδράσεως προφανῶς τοῦ* **ὑπέρβιος**: ὑπερήφανος, μέγας, **ὑπερβάλλων**)[29]· πβ. ἐνδεικτικὰς παρ' Ὁμήρ. χρήσεις τοῦ ἐπιθέτου ἐν: α 227, γ 315, δ 774, ο 12, ψ 356, καὶ δὴ τὰς ἑξῆς ὡρισμένως: *«Ἀντίνο', οὔ πως ἔστιν ὑπερφιάλοισι μεθ' ὑμῖν* (= μαζὶ μὲ σᾶς τοὺς μεθύσους) / *δαίνυσθαί τ' ἀκέοντα καὶ εὐφραίνεσθαι ἔκηλον»* β 310, *«καὶ νύ κεν ἔκφυγε κῆρα, καὶ ἀχθόμενός περ Ἀθήνῃ, / εἰ μὴ ὑπερφίαλον ἔπος* (= ὑβριστικὰ καὶ ἀνόητα λόγια μεθύσου) *ἔκβαλε καὶ μέγ' ἀάσθη·»* δ 503, *«Κυκλώπων δ' ἐς γαῖαν ὑπερφιάλων ἀθεμίστων / ἱκόμεθ'»* ι 106, *«δήεις δ' ἐν πήματα οἴκῳ, / ἄνδρας ὑπερφιάλους, οἵ τοι βίοτον κατέδουσι / μνώμενοι ἀντιθέην ἄλοχον»* λ 116, καὶ *«οὐκ ἀγαπᾷς ὅ ἔκηλος ὑπερφιάλοισι μεθ' ἡμῖν* (= μὲ μᾶς τοὺς χαροκόπους) *δαίνυσαι»* φ 289· καὶ

ε) Τὰ Λατ. **ampŭlla** (= λήκυθος // κόμπος *λόγου*, κομπασμός, στόμφος· πβ. **ambon** = ἄκρα, χεῖλος, — καὶ **ἄμβων**)[30] καὶ **amplus** (= εὐρύς, μέγας, εὔπορος, ἄφθονος, πλούσιος, μεγαλοπρεπής, ἐπιφανής, ἰσχυρός· πβ. τὸ παρ' Ἡσυχ. «**ἀμφιελόν**· *ἄφθονον*»), τὰ ὁποῖα δέον ὅπως ἀναχθοῦν ἀμφότερα εἰς τὸ ***ἄμπ-ἄλος** **ἀμφί-ἄλος** (πβ. **ἄμβων**, **ὑπερφίαλος**).

3. Οὕτω, καὶ εἰς ἐπίμετρον τῶν ὡς ἄνω λεχθέντων, τὰ **ὄμφαξ** καὶ **ἄμπελος** ὄχι μόνον ξένα δάνεια δὲν εἶναι, ἀλλ' ἐξ ἀντιθέτου καὶ τὰ θεωρούμενα ὡς ἀντίστοιχα (ἐξ Ἰαπ. δῆθεν ρίζης: ***embh-**, ***ombh-**, ***m̥bh-** καὶ ***nā̆bh-** κατὰ μετάπτωσιν) τοῦ **ὀμφᾰλός**: Λατ. ***umbĭlus umbĭl-īcus** καὶ **umbo**, Ἀρχ.

---

29) Κατὰ ταῦτα, ἀποκαθίσταται ἀναμφιλέκτως ἡ ἀρχαία ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἐκ τοῦ «**ὑπὲρ-φιάλην**» (πβ. τὸ τοῦ Ἴωνος παρ' Ἀθην. 495 b: **ὑπερφίαλος οἶνος**· βλ. καὶ Σπ. Μαρινᾶτον ἐν Πρακτ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 40 (1965), 1 κέξ.), παρὰ τὴν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν σύναψιν τῆς λέξεως πρὸς τά: **ὑπέρβιος** (***ὑπερ-βί-αλος**· πβ. Λατ. **super-bus** = ὑπερήφανος, — ἀλλὰ καὶ **pro-bus**, **acer-bus**, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ ἐπίθημα **-ϝο-ς**, ὡς: **ἄκρις** ***ἀκρῐ-(σ)ϝό-ς** ***ἀκρῖβὸς ἀκρῖβό-ω ἀκρῖβής**) καὶ **ὑπερφυὴς** (ἤτοι ***ὑπερ-φϝ-ίαλο-ς**).

30) Κατὰ τὰ κρατοῦντα, ἡ λέξις **ampŭlla** ἀνάγεται διὰ τοῦ **amphŏra** εἰς τὸ Ἑλλην. **ἀμφορεύς**· βλ. A. Walde - J. B. Hofmann, Lateinisches etym. Wörterbuch, 3η ἔκδ Heidelberg 1938, καὶ A. Ernout - A. Meillet, Dictionnaire étym. de la langue latine, Histoire des mots, 4η ἔκδ. Paris 1959.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἀνακύπτει τὸ εὔλογον ἐρώτημα, διατί τὸ **ampŭlla**, τὸ ὁποῖον προδήλως δὲν ἀποτελεῖ ὑποκορισμὸν τοῦ **amphŏra** (***amp(h)ŏ-lla ??**) — ὡς **ocŭlus ocēllus** — (ἔστω καὶ κατὰ συναλλαγὴν τῶν ὑγρῶν), ἐμπεριέχει εὐρυτάτην ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑποτιθέμενον πρωτότυπον (καὶ ἀρχαιότερον ἄρα) **amphora** σημασίαν, — καὶ δὴ συμμέτρως ἀντίστοιχον τῆς τῶν (***ἄμπαλος ἄμβη ἄμβων**, **umbo ambon**, **ἀμφίαλος** ***ἀμφιάλη**) **φιάλη** καὶ **ὑπερφίαλος**· καὶ ἑπομένως, κατ' ἀναγκαιότητα ἱστορικὴν καὶ λογικήν, τὸ **ampulla** εἶναι ἀρχαιότερον καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ διάφορον τοῦ **amphora**.

Κελτ. (Ἰρλ.) ***imbilon- imbliu**, Ἀρχ. Γερμ. **amban**, Ἀρχ. Ἰνδ. **nā̆bhi-**, Ἀρχ. Πρωσσ. **nabis**, Λεττ. **naba**, Γερμ. **Nabel**, κλπ. — εἶναι κατ' ἀλήθειαν σχηματισμοὶ ἀναγόμενοι εἰς Πρωτοελληνικὸν πρότυπον, τὸ **ὀμφ-ᾰλό-ς**, τὸ ὁποῖον — ὡς ἱκανῶς ἐδείχθη — προέκυψε διὰ τοῦ συνθέτου ***ἀμφ-ᾰκ-ὸς (= ἀμφήκης) ὀμφᾰκὸς ὄμφαξ**· ἐπειδὴ δὲ ἡ διατύπωσις αὕτη δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς ὑπερβολή, ἀντιπαρατάσσεται τὸ ἠλλοιωμένον πως Τσακων. **ἀπ'αλέ** ἢ — μᾶλλον ὀρθῶς — **ἀππαλέ ὁ** (= ὀμφαλός) ἀφαλός, [31], τὸ ὁποῖον κατώρθωσε διὰ τῆς προφορικῆς καὶ μόνον παραδόσεως νὰ διασπάσῃ τὸ ὑπερτρισχιλιετὲς φράγμα τοῦ χρόνου, καὶ νὰ διαπεραιωθῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας σημασιολογικῶς σῶον καὶ ἀλώβητον.

4. Ἡ τοιαύτη ὡς ἄνω διαπίστωσις ἐπὶ τοῦ **ὀμφ-ᾰλό-ς** ἐπιτρέπει ἀσφαλῶς καὶ τὴν ἀπόλυτον ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα ἀντίστοιχα τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν ἐτυμολογικὴν διερεύνησιν τοῦ ἐπιρρ. **ἀμφί**, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἀρχέγονον (Ἰαπετικὸν - Πρωτοελληνικὸν) πρότυπον τούτων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἡ δομὴ ἀφ' ἑνὸς τῶν λέξεων: ***μέ-σφι μέσφι** καὶ παρ' Ὁμήρ. **μέσφ'** καὶ **μέσφα** (= *«**ἄνευ αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν**», μέχρις ἕως) [32] καὶ ***νέ-σφι(ν) νόσφι(ν)** καθ' ἑτεροίωσιν, καὶ **νόσφ'** (= *«**ἄνευ αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν**», χωρίς, μακράν, ἄνευ· πβ. **νοσφίζομαι** = ἀπομακρύνομαι, ἀποχωρῶ, ἐγκαταλείπω) [33], καὶ ἡ σύγκρισις αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου μετὰ τοῦ **ἀμφί**, — ἐπιβάλλουν ἀναντιρρήτως ὡς β' συνθετικὸν τῆς ἐν λόγῳ προθέσεως (ἐπιρρ.) τὴν προσωπικὴν ἀντωνυμίαν (***sve**) ***σϝε σφε σφεῖς** (= αὐτοί), δοτ. πληθ. **σφίσι(ν)** καὶ **σφι(ν)** (ἐνίοτε καὶ δοτ. ἐν. ἀντὶ **οἷ**) καὶ **σφ'** (παρ' Ὁμήρ.)· καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὡς α' συνθετικὸν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄλλο τι ἢ τὸ ἐπίρρ. **ἅμα, ἅμ'** καὶ Δωρ. **ἁμᾷ ἁμᾶ** (ἐξ Ἰαπ. ***sem-**· πβ. **εἷς, ἁμός, ὁμός, ὁμοῖος** καὶ **ὅμοιος**)· ἤτοι: ***ἅμα - σφι** κατὰ συνεκφορὰν (πβ. «*Ἐλένην καὶ κτήμαθ' ἅμ' αὐτῇ*» Ὁμήρ. Γ 458), ***ἅμ - (σ)φι** ***ἅμφι** καθ' ἁπλολογίαν καὶ ἀνομοίωσιν (πβ. ***σϝε *σϝέ-τας**, Αἰολ. ϝέτᾱς, **ἕτης**, ἀλλὰ καὶ **ἕταρος ἑταῖρος**, ἐκ παραλλήλου δὲ καὶ ***σφέ-ελο-ς *σφεῖλος φίλος**, — καὶ δὴ τὸ Λακων. **φιν**, ἀντὶ **σφιν**, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ παρ' Ὁμήρ.: ***ἧφι ἧφι**, ***βίηφι βίηφι, θεόφιν, ἶφι**, ***ὄρεισφιν ὄρεσφι**, κλπ.), καὶ ἀκολούθως, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ **περὶ** (πβ. **ἀντί, ἐπὶ**) καὶ **πέρι** κατ' ἀναστροφὴν (ἀπὸ τοῦ Ὁμήρ. ἤδη· πβ. τὴν ἐπιτεταμ. παρ' Ὁμήρ. χρῆσιν: **περί τ' ἀμφί τε**, ὡς ἐν Ρ 760), προέκυψεν ὁ τελικὸς τύπος **ἀ μ φ ὶ** (=*«**ὁμοῦ μετ' αὐτοῦ, μετ' αὐτῆς**,—*καὶ ἄρα*: **ὁμοῦ καὶ οἱ δύο**», ἐγγύς, πλησίον, ὁμοῦ // περί, πέριξ, πανταχόθεν) [34] ἀλλὰ καὶ **ἀ μ φ ὶ ς** (=ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἢ κατ' ἀμφότερα τὰ μέρη//δίχα, χωρίς, κεχωρισμένως) κατ' ἐπίδρασιν προφανῶς τοῦ — ἀναλόγου σημασίας — **χωρίς**· πβ. τὰ **σφωε** καὶ κατ' ἔκθλιψιν **σφω'** (=αὐτοὶ οἱ δύο, ἀμφότεροι) καὶ **σφῶ** (=σεῖς οἱ δύο) πρὸς τὸ **ἄμφω** (=καὶ οἱ δύο ὁμοῦ, ἀμφότεροι· δοτ. **ἀμφοῖν**), ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς παραλλήλους ἀπὸ τοῦ Ὁμήρ. χρήσεις τῶν **ἅμα** καὶ **ἀμφί** ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ, ὡς: «*Οἱ δ' ἅμα Πατρόκλῳ*» Π 257, καὶ «*Οἱ δ' ἀμφὶ Πρίαμον*» Γ 146.

Ἡ ὡς ἄνω περὶ τοῦ **ἀμφὶ** ἐτυμολογία δύναται ἐξ ἄλλου νὰ στηριχθῇ καὶ ἐπὶ

---

31) Βλ. Μ. Δέφνερ, Λεξικὸν τῆς Τσακωνικῆς Διαλέκτου, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 44.

32) Βλ. Ι. Γ. Μωραλίδη, Γλωσσικὰ σύμμικτα ἤ Περὶ τοῦ ἀρνητ. μορίου ***me** ἐν τῇ συνθέσει, ἐν ΠΛΑΤΩΝΟΣ 27 (1975), 302.

33) Κατὰ τὰ κρατοῦντα, ἐπισημαίνεται ἁπλῶς ἡ πτωτ. κατάληξις **-φι** (ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ οὐσ. **νῶτον**, ἤτοι ***νότ-σ-φι**), ἐν γένει δὲ θεωρεῖται ἀβεβαίου ἐτύμου.

34) Κατὰ τὰ παραδεδεγμένα ἐξ Ἰαπ. ***ambhi**.

τῶν Αἰολ. τύπων **ἄσφι** (=**σφι**) καὶ **ἄσφε** (=**σφε**) [35] διὰ τῆς βασίμου—κατὰ πᾶσαν πιθανότητα—ὑποθέσεως ὅτι τὸ πρόσθετον **ἀ-** δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀθροιστικὸν (ἐπιτατικόν), τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ **ἅμα** Ἰαπ. ἀρχὴν (***sem-** *sm̥- **ἀ-** καὶ κατ' ἀνομοίωσιν **ἀ-**)· πβ. **ἀ-ταλὸς** [36] καὶ **ἀμφι-θαλής, ἄ-λοχος** καὶ **Ἀμφίλοχος ὁ** (κύρ. ὄν. παρ' Ὁμήρ.), **ἀ-βολεῖς** (=«*περιβολαὶ ὑπὸ Σικελῶν*» Ἡσύχ. καὶ ***ἀμφι-βολεῖς** [37], **ἄμ-παιδες** (=οἱ «*τῶν παίδων ἐπιμελούμενοι παρὰ Λάκωσιν*» Ἡσύχ.) καὶ ***ἀμπί-παιδες** (=***ἀμφί-παιδες**), **ἄ-πεδος** καὶ **ἀμφί πεδος, ἄ-σκιος** καὶ **ἀμφί-σκιος, ἀ-τραπὸς** καὶ ***ἀμφι-τραπὸς** (ἐν τῇ ἐννοίᾳ προφανῶς: «*ἀμφοτέρωθεν, ἑκατέρωθεν τῆς κυρίας ὁδοῦ*»· πβ. τὸ τῆς παροιμίας «*ὁδοῦ παρούσης τὴν ἀτραπὸν μὴ ζήτει*»), **ἀ-χανὴς** καὶ **ἀμφι-χανής**, ὡς ἐπίσης καί: **ὄ-ζυξ** καὶ **ὁμό-ζυξ, ὄ-θροος** καὶ **ὁμό-θροος, ὀ-γάστωρ** καὶ **ὁμο-γάστωρ**, κλπ.

5. Οὕτω κατὰ τὰ ἐκτεθέντα, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ καὶ ὄντως ἀληθὴς ἡ περὶ τοῦ (***ἅμα-σφι**) **ἀμφὶ** ἐτυμολογία, τότε ἀναντιλέκτως ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω συνάγεται καὶ προκύπτει τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι τὰ φερόμενα ὡς Ἰαπ. **ἀντίστοιχα** τῶν **ἀδελφῶν γλωσσῶν** εἶναι κατ' **ἀλήθειαν** — καὶ πέραν **τῆς Ἰαπετικῆς μητρὸς** γλώσσης—δάνεια ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ (Πρωτοελληνικοῦ) πρωτοτύπου· πβ. Λατ. **ambi-** (ὡς: **sĭbi** = **σφι**), **amb-, am-** καὶ **an-** (ἀλλὰ ***sem-**: **sĭmul**= ἅμα, ὁμοῦ, καὶ **sĭmĭlis** = ὅμοιος), Gall. (Κελτ.) **ambi-**, Ἀρχ. Γερμ. **umbi** (=Γερμ. **um**· **ἀλλὰ** ***sem-**: **zu-sammen** = ὁμοῦ), Ἀρχ. Ἰρλ. **imb-** (πβ. ***imbilon- imbliu**=ὀμφαλός), Ἀρχ. Ἰνδ. **abhi-**, Ἀλβ. **mbi**, κλπ.

---

35) Ἐν Σαπφ. 141 «*ὄτα πάννυχος ἄσφι κατάγρει [ὄππατ' ἄωρος]*» καὶ Ἀλκ. 32 «*ὄτ' ἄσφ' ἀπολλυμένοις σάως*·» (ἔκδ. Edmonds)· πβ. Ἀπολλ. Δυσκ. Περὶ ἀντων. 99, 17: «*καὶ σὺν τῷ α λέγεται (ἡ σφιν) παρ' Αἰολεῦσιν*·», καὶ 101, 3: «*ἄσφε Αἰολεῖς*».

36) Βλ. ἐν **ΠΛΑΤΩΝΟΣ** ἔνθ' ἀνωτ. σ. 288· πβ. **ἁπαλός** (ἤτοι: ***ἁ-ταλ-ός ἁ-παλ-ός**, — ὡς: ***τέρ-jω τείρω θύρα τέρμα** καὶ ***πέρ-jω πείρω πόρος, *πέρϝαρ πεῖραρ, τεί-νυ-μαι *τί-ϝ-ω τίνω** καὶ **ποινή, στολὰς** καὶ **σπολάς** —, ἐξ οὗ πιθανώτατα προέκυψε κατὰ συναλλαγὴν τῶν **π** καὶ **μ**, ὡς **πατέω** καὶ Αἰολ. **ματέω**, τὸ ἐξάπαντος διάφορον τοῦ **μαλακὸς** Αἰολ.? **ἁμαλὸς** καὶ Ἀττ. **ἁμαλός**, καὶ ἀκολούθως τὸ ***ἁμλὺς ἁμβλύς**).

37) Βλ. Hj. Frisk, Griech. etym. Wörterbuch, 1, 4.